

Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae

Rok 16, Nr 1/2012

Wydział Zarządzania i Administracji
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

Ład gospodarczy i społeczny

Gabriela Czapiewska¹

WIOSKI TEMATYCZNE SPOSOBEM NA AKTYWIZACJĘ GOSPODARCZĄ I SPOŁECZNĄ REGIONU

Wstęp

Na tle Unii Europejskiej sytuacja polskiej wsi jest niekorzystna, ze względu na duży udział miejscowości rozproszonych, często położonych na obszarach peryferyjnych, co w znaczny sposób uniemożliwia ich wielofunkcyjny rozwój. Wsie położone z dala od centrów osadniczych, z dominującą funkcją rolnictwa, oddalone od przemysłu i pozbawione warunków do rozwoju turystyki stają się przykładem degradacji społecznej i ekonomicznej regionu². Spowodowane jest to w dużej mierze brakiem mechanizmów wyzwalań przedsiębiorczości i inicjatyw lokalnych. Jednak nie zawsze tak właśnie musi być, czego dowodem są podejmowane w ostatnich latach ciekawe inicjatywy tworzenia wiosek tematycznych. W niniejszym artykule, na przykładzie regionu Pomorza (województwa pomorskiego i zachodniopomorskiego), zaprezentowano możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego wsi dzięki określeniu, a następnie kultywowaniu ich specjalizacji. Funkcjonujące dotychczas na badanym terenie wioski tematyczne, w większości dotyczą wsi popegeerowskich, które przez lata zmagaly się z trudnościami społecznymi oraz ekonomicznymi. Dodać należy, iż dość często ludzie zamieszkujący obszary wiejskie nie

¹ Dr Gabriela Czapiewska, adiunkt, Akademia Pomorska w Słupsku.

² K. Duczkowska-Małyś, *Obszary wiejskie - przestrzeń problemów czy cywilizacyjna szansa Europy?* [w:] *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński (red.), IRWiR PAN, Warszawa 2007, s. 23.

zdają sobie sprawy z walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych miejsca zamieszkania.

Unowocześnianie wsi polskiej to proces wieloletni i istotny do dalszego rozwoju oraz funkcjonowania terenów wiejskich. W Polsce od kilkunastu lat bardzo prężnie rozwija się nurt Odnowy Wsi, który przybiera różnorodne formy. Jedną z nich jest coraz popularniejsza idea wioski tematycznej, będącej pomysłem na tworzenie miejsc pracy z wykorzystaniem potencjału, umiejętności i pomysłów ludzi oraz infrastruktury czy przestrzeni w danej miejscowości. Jest sprawdzoną i skuteczną metodą aktywizowania obszarów wiejskich i pobudzania ich rozwoju. Wioska tematyczna to sposób na lokalną aktywność i pracę, która zapisuje się w rozwój ekonomii społecznej, a jednocześnie jest drogą do ożywienia gospodarki wiejskiej.

Tworzenie wiosek tematycznych i ich specjalizacja

W dzisiejszych czasach wyczerpują się przede wszystkim dotychczasowe zasoby i możliwości wsi związane z rolnictwem. Rolnictwo z jego otoczeniem, będące jeszcze do niedawna podstawą utrzymania większości mieszkańców wsi, odgrywa znacznie mniejszą rolę. W coraz większym stopniu trendy rozwojowe wyznaczane są przez miasta, które obecnie są na tyle atrakcyjne i bogate by ścigać i zatrzymywać kreatywnych ludzi. W związku z powyższym, wieś, szczególnie marginalna, położona z dala od miast i dobrych dróg, pozbawiona jakichkolwiek atrakcji turystycznych, z trudem dopasowuje się do wyzwań współczesności. Tracąc swój charakter przestaje być miejscem ciekawym. Podstawą współczesnej odnowy wsi powinno być zatem myślenie o jej gospodarce oraz sposobach na zarabianie dla mieszkańców wsi, gdyż od tego zasadniczo zależy czy i kto na wsi zechce pozostać lub do niej przybyć. Istotne są nowe pomysły na pracę i ich realizacja. Nową, ale zdobywającą coraz większą popularność, formą przedsiębiorczości społecznej są wioski tematyczne. Stanowią one kompleksowy projekt, mający na celu ożywienie gospodarki wiejskiej, poprzez integrację lokalnej społeczności wokół zagadnień związanych z jakimś produktem, usługą, lub kulturą danego regionu. Miejscowości, których rozwój podporządkowany jest jakiemuś konkretnemu pomysłowi, stanowiący swoisty produkt turystyczny, wokół którego tworzone są sposoby na alternatywne dochody mieszkańców³. Według W. Idziaka⁴ wsie tematyczne to te, których rozwój podporządkowany jest wiodącej idei, tematowi. Dzięki temu miejscowość staje się oryginalna jedyna w swoim rodzaju, poprzez to, że koncentruje się na określonym kierunku rozwoju, w porównaniu z innymi wsiami o podobnym stanie wyjściowym, ale rozwija się znacznie lepiej pod względem gospodarczym i społecznym. Decyduje o tym często połączenie ofert poszczególnych gospodarstw agroturystycznych oraz twórców w szerszą ofertę wypoczynku i aktywnego spędzania czasu dla mieszkańców miast. Współ-

³ http://pl.wikipedia.org/wiki/wioski_tematyczne, (23.05.2012).

⁴ W. Idziak, *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*, Alta Press, Koszalin 2008, s. 3.

pracując ze sobą, autorzy wiosek tematycznych mogą zaproponować swym gościom znacznie atrakcyjniejszą propozycję, aniżeli mogliby to zrobić samodzielnie.

Wioski tematyczne powstają najczęściej tam, gdzie upada przemysł, ludzie szukają innych perspektyw i możliwości rozwoju. Przedsięwzięcie tego typu daje mieszkańcom możliwość zapewnienia turystom kompleksowej oferty. Mieszkańcy starają się, by ich wsie były jedyne w swoim rodzaju i wyróżniały się na tle innych⁵. Wioski tematyczne stwarzają szansę rozwoju dla obszarów peryferyjnych, borykających się z wieloma negatywnymi zjawiskami, jak zubożenie lokalnej społeczności, bezrobocie czy alkoholizm. Szczególnie mowa o tych polskich wsiach, które nie poradziły sobie z przejściem z systemu gospodarki sterowanej centralnie do gospodarki rynkowej. Warto również dodać, że tworzenie wioski tematycznej nie zawsze wynika jedynie z potrzeb ekonomicznych. Dość często impulsem do jej powstania jest wyłącznie chęć urozmaicenia życia kulturalnego wsi.

Zaletą tego sposobu aktywizacji gospodarczej i społecznej jest to, że nie wymaga dużych pieniędzy, przynajmniej na początku, oraz angażuje wielu mieszkańców. Można go wprowadzić w większości wsi, nawet tam, gdzie na pierwszy rzut oka nie ma nic ciekawego. Wioski tematyczne stwarzają nowe możliwości zarobkowania poza rolnictwem. Dodać jednak należy, iż nie zawsze przynoszą one ogromne zyski, ale pozwalają przede wszystkim na integrację mieszkańców oraz ożywienie danej miejscowości. Wymagają nowych umiejętności i odgrywania nowych ról. Łatwiej uwierzyć w powodzenie klasycznej formy prowadzenia działalności gospodarczej, w której angażuje się kapitał finansowy i rzeczowy, niż w realność i opłacalność przedsięwzięć wykorzystujących niematerialne czynniki rozwoju.

Idea powstania wsi tematycznych ma na celu pomoc mieszkańcom pozostających często w stagnacji, niepotrafiącym odnaleźć się w realiach nowej gospodarki, borykających się często z brakiem bodźców do działania. Pierwsze wsie tematyczne powstały w Dolnej Austrii i są ściśle związane z funkcjonującym tam Programem Odnowy Wsi. Głównym celem powstania tego typu wioski jest zaangażowanie i wypracowanie przez rdzennych mieszkańców znających słabe i mocne strony miejscowości pomysłu na jej rozwój, który ma być oparty na wiedzy i skierowany w stronę nowej gospodarki, której fundamentem jest nauka. Z tego też względu wioski tematyczne coraz częściej nawiązują ścisłą współpracę z pracownikami nauki i studentami⁶. Wioski tematyczne tworzone są głównie wysiłkiem samych mieszkańców, przy większym lub mniejszym wsparciu ze strony gmin, programów pomocowych i doradców zewnętrznych.

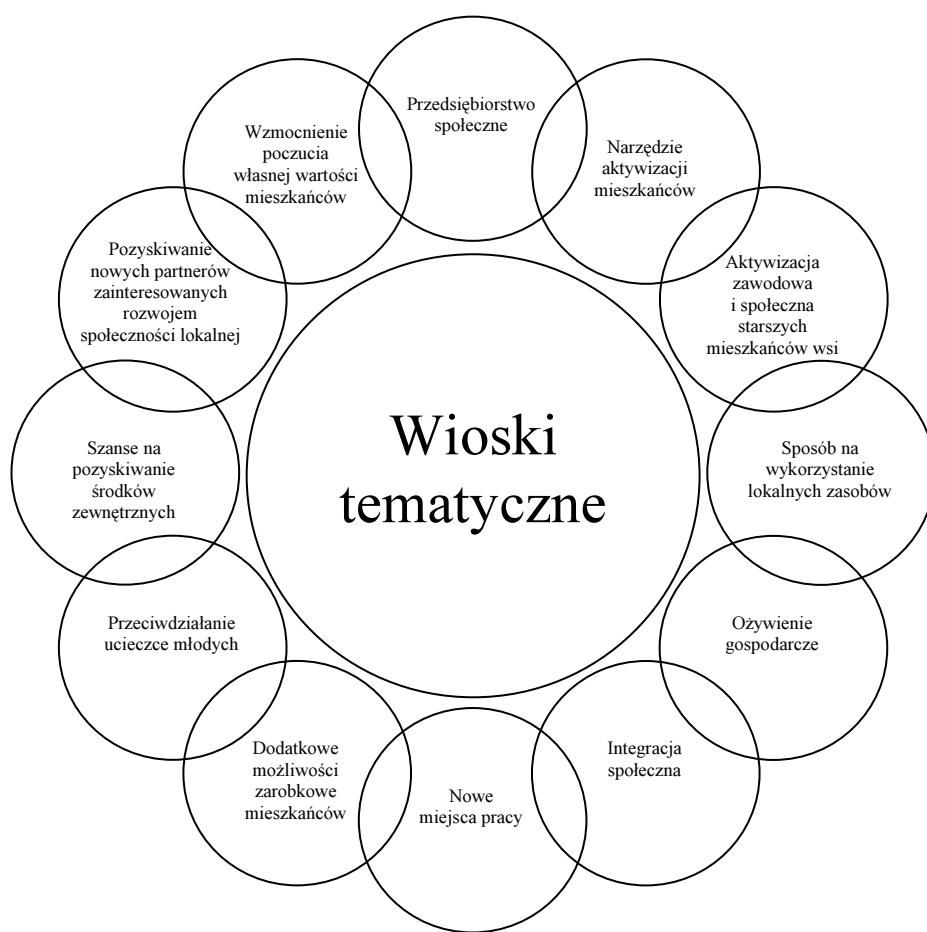
Wartościami dodanymi zmian zaistniałych w świadomości mieszkańców wiosek są bardzo szybko zachodzące zmiany w wyglądzie miejscowości. Zmienia się estetyka wsi, bowiem mieszkańcy zaczynają dbać o swoje „małe ojczyzny”. Ukierunkowane działania powodują rozwój wizualny całej wsi zaś korzyści z tworze-

⁵ http://www.tvp.info/informacje/agro-info/boom_na_wsie_tematyczne/5508436 (23.05.2012).

⁶ Zasady funkcjonowania wsi tematycznych; www.wioskitematyczne.org.pl (21.01.2012).

nia wioski tematycznej są widoczne dla wszystkich, bez względu na to, czy są to osoby aktywne w działaniach czy też bierne (rys. 1).

Wieś tematyczna różni się od dotychczasowych sposobów specjalizowania się wsi tym, że jej specjalizacja jest dopasowana do gospodarki opartej na wiedzy, doznaniach i twórczości oraz powstaje w oparciu o nowe czynniki rozwoju, najczęściej natury niematerialnej i emocjonalnej. Temat rozwojowy wsi nie jest dziełem przypadku – pracuje się nad nim przeważnie systematycznie, stosując różnorodne metody tworzenia pomysłów⁷.

Rysunek 1. Korzyści społeczno-gospodarcze wynikające z tworzenia wiosek tematycznych.

Źródło: Opracowanie na podstawie: W. Idziak, *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*, Alta Press, Koszalin 2008.

⁷ W. Idziak, *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*, Alta Press, Koszalin 2008, s. 31.

Obecnie większość wsi tematycznych posiada motyw przewodni. Na początku były one związane najczęściej z występującymi na danych terenach produktami lokalnymi. Tak powstały m.in. Ziemniakowo (Nowosiółki – woj. lubelskie), wioska grzybowa (Krzywogoniec – woj. kujawsko-pomorskie), miodowa (Wielki Mędromierz – woj. kujawsko-pomorskie) czy chlebowa (Jania Góra – woj. kujawsko-pomorskie). Teraz oferty wsi stają się coraz bardziej wymyślne. Bazują na motywach irracjonalnych, często niczym niezwiązanych z danym miejscem. Na terenach wiejskich turyści mogą się przenieść w świat krasnali (wieś Szpikołosy – woj. lubelskie), na koniec świata (Iwęcino – woj. zachodniopomorskie) czy do krainy fantazji (Karwno – woj. pomorskie). Wiodący temat wsi zależy od pomysłowości jej mieszkańców, ale często związany jest historią, bądź legendą danego miejsca, krajobrazem, specjalizacją rolniczą, umiejętnościami mieszkańców itp. Podłożem specjalizacji wsi są najczęściej tradycje upraw, hodowli i przetwórstwa oraz rzemiosł i zajęć charakterystycznych dla danej miejscowości, ale także tradycje związane z działalnością artystyczną i sportem. Specjalizacja wsi, budowanie jej marki odwołuje się też do niezwykłych wydarzeń i wątków oraz postaci literackich. Niektóre z wiosek tematycznych powstały jako rozwinięcie hobby jednego lub kilku mieszkańców wsi. Do tworzenia wiosek z profilem wykorzystuje się również historie i postacie wzięte z literatury i filmu oraz niezwykle wydarzenia mające miejsce we wsi i jej okolicy. Pretekstem do wybrania profilu wsi bywa jej nazwa. Wiele tematów specjalizacji odwołuje się do idei ogólnych, takich jak pokój, zdrowie, harmonia, rozwój osobisty. Pomysły na specjalizacje wsi są oczywiście w miejscowościach o bogatej tradycji. Wykorzystuje się tam dotychczasowe doświadczenia, umiejętności i kontakty, rozwijając na podstawie tradycyjnych zajęć nowe formy działalności. Dziedzictwo oraz tradycje, ożywają w formie warsztatów, gier terenowych, zabaw plenerowych, programów edukacyjnych czy produktów lokalnych. Turysta przekraczający granice wsi musi poczuć, że wchodzi w inny, wyjątkowy świat. Emocje przeżycia, dają gościom świadomość współtworzenia wsi i gwarantują pozytywne wspomnienia.

Specjalizacja wsi może być eksploatowana na różne sposoby. Poszerza ona skalę pomysłów na to, co we wsi można jeszcze zrobić, w co można inwestować. Bez specjalizacji może powstać nowa świetlica czy przystanek autobusowy, kawałek chodnika, tereny zielone, remiza strażacka. Jednak wioska tematyczna poszerza horyzonty, inspirowanie do nowych pomysłów, do myślenia o tym, jak stworzyć świetlicę, jakiej nie było, co w niej ciekawego, twórczego i pożytecznego można robić, jak ze świetlicy, szkoły czy remizy uczynić ośrodek rozwoju wsi⁸.

Na podstawie badań pierwszych austriackich wsi tematycznych stwierdzono, że wieś, która specjalizuje się w określonej dziedzinie, w porównaniu z innymi wsiami, odnosi większe sukcesy na wielu polach. Wspólny cel powoduje, że mieszkańcy wsi łatwiej znoszą trudy codzienności. Posiadanie tematu rozwojowe-

⁸ W. Idziak, *Idea wiosek tematycznych* [w:] *Miejscowość tematyczna. Pomysł na lokalną aktywność i pracę*, 2011, s. 6, <http://www.eswip.pl/media/file/Publikacje/Miejscowosc-tematyczna-PNLAIp-2011.pdf>.

go pozwala na koncentrację działań i jest dla wsi tym, czym dla firmy unikalna propozycja sprzedaży. Wskazuje on mieszkańcom wsi, i inwestorom z zewnątrz, możliwe kierunki rozwoju, pomaga w tworzeniu pomysłów na indywidualne przedsięwzięcia⁹.

Budowanie wioski tematycznej to bez wątpienia proces, który odbywa się na wielu płaszczyznach. Najważniejszy jest człowiek, bowiem to w nim drzemie nieskończony potencjał do tworzenia i działania. Człowiek zakorzeniony w lokalnym środowisku, zżyty ze społecznością, będący jej nieodłączoną częścią. Jednostka ludzka – z bagażem doświadczeń, zasobem możliwości, ale i swoimi ograniczeniami czy uprzedzeniami. To ludzie, bez których najlepszy nawet pomysł nie ma racji bytu, są motorem napędowym każdego działania. Ludzie, bardzo różni, którzy mają w sobie pasję, zapał, mają fach w ręku, skrawek ziemi czy kapitał, np. w formie nieużytkowanej obory. To na nich opiera się cały proces tworzenia i funkcjonowania wiosek tematycznych¹⁰. Łatwiej tworzy je tam, gdzie mieszkańcy wsi mają większy wpływ na planowanie i realizowanie wizji jej rozwoju. Przykładowo w Austrii wsie mają dużo większą samodzielność i już nawet pojedyncze wsie mogą tworzyć gminę, ze swoim burmistrzem i budżetem. W Polsce wieś jest w dużo większym stopniu zależna od gminy.

Rozwój wiosek tematycznych na Pomorzu

Wioski tematyczne spotkać można w wielu krajach świata. Najczęściej powstają w procesie pojedynczych inicjatyw (projektów), ale kilka krajów – Austria, Niemcy, Korea Południowa i Polska – prowadzi programy tworzenia wiosek tematycznych w ramach regionu, a nawet państwa.

Idea wsi tematycznych pojawiła się w Europie po 1990 roku, w ramach takich programów jak „Leader”, Inicjatywa Wspólnotowa EQUAL czy „Odnowy wsi w Dolnej Austrii”. Do Polski nurt dotarł około 10 lat później, głównie dzięki jego aktywnemu propagatorowi, socjologowi Wacławowi Idziakowi oraz działaniom Fundacji Wspomagania Wsi¹¹. Pierwszą próbę tworzenia w Polsce wioski tematycznej podjęto w 1998 roku w gminie Wierzbinek (województwo wielkopolskie). Pomyślano tam o wykorzystaniu nazwy wsi Wierzbinek do tworzenia jej specjalizacji, związanej z wielokierunkowym wykorzystaniem wierzby. Spośród wielu inicjatyw podjętych wówczas w gminie, najbardziej znaczącą okazał się pomysł organizacji Targów Wierzby i Wikliny „Salix”.

Na Pomorzu zlokalizowanych jest łącznie osiem wiosek tematycznych, w tym sześć na terenie województwa zachodniopomorskiego i dwie w województwie pomorskim (tab. 1). Województwo zachodniopomorskie jest liderem na skalę kra-

⁹ http://www.dorf-stadterneuerung.at/downloads/Studie_Themendoerfer_Brunnmayr.doc

¹⁰ A. Lebek-Obrycka, M. Woźna, *Miejscowości tematyczne. Rewolucja na obszarach wiejskich* [w:] *Miejscowość tematyczna. Pomysł na lokalną aktywność i pracę*, 2011, s. 9, <http://www.eswip.pl/media/file/Publikacje/Miejscowosc-tematyczna-PNLAiP-2011.pdf>.

¹¹ R. Jesionowska-Zawadzka, *Kreatywny region w praktyce. Wioski tematyczne na obszarze działania fundacji „PRYM” - Regionalny Kongres Kultury*, Łódź, 2011, (www.kongres-kultury.pl/debata/teksty/ar...na_obszarze_dzialania_fundacji_prym.html, (23.05.2012).

jową w tworzeniu i funkcjonowaniu wsi tematycznych, a równocześnie wzorem, z którego czerpią inspirację miejscowości z innych województw Polski. Na obszarze badawczym wykształciły się wsie o ciekawych specjalizacjach, stanowiące żywy przykład na to, że pomimo przekształceń systemowych, a co za tym szło wielkiego bezrobocia, można zaktywizować społeczeństwo, odnaleźć mocne strony swojej miejscowości i uczynić z tego atrakcję, a jednocześnie przyciągnąć turystów i poprawić sytuację ekonomiczną wsi. Przykładem może być wieś Podgórk, w której przed transformacją funkcjonowało państwowe gospodarstwa rolne. Po upadku PGR-u, opuszczone budynki, by uchronić przed dewastacją, lokalna społeczność zaadaptowała na pomieszczenia, gdzie prowadzone są zajęcia w ramach specjalizacji wsi opierającej się na zagadnieniach związanych z bajką i rowerami. Wieś oferuje zajęcia w pracowniach artystycznych (ceramika, papieroplastyka, malowanie na szkle i folii, wyrób świec z wosku), bajkowe gry i zabawy, kuglarstwo, a także bajkowo-ekologiczną trasę rowerową. Corocznie odbywają się również przeglądy teatralne pn. „Wiosna z Bajką”, integrujące tutejszą ludność, zachęcając jednocześnie do dalszego działania w zespole. O tym, że tamtejsza społeczność lokalna jest doceniana przez władze województwa zachodniopomorskiego za swój aktywny wkład na rzecz rozwoju wsi i regionu świadczy fakt, że 25 września 2009 roku w Podgórkach odbył się I Zachodniopomorski Kongres Odnowy Wsi pod nazwą „Pomysł na lepszą przyszłość”. Honorowym gościem był Ryszard Wilczyński, uważany za jednego z prekursorów odnowy wsi na ziemiach polskich¹².

Tabela 1. Lokalizacja wiosek tematycznych na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego

Lp.	Nazwa wioski tematycznej	Wieś	Gmina	Powiat	Liczba ludności
Województwo pomorskie					
1	Kraina Fantazji	Karwno	Czarna Dąbrówka	bytowski	270
2	Słonecznikowa Wieś	Gogolewko	Dębica Kaszubska	śląski	87
Województwo zachodniopomorskie					
1	Wioska Hobbitów	Sierakowo Sławieńskie	Sianów	koszaliński	510
2	Wioska Zdrowego Życia	Dąbrowa	Sianów	koszaliński	378
3	Wioska Końca Świata	Iwęcino	Sianów	koszaliński	317
4	Wioska Bajek i Rowerów	Podgórk	Malechowo	sławieński	220
5	Wioska Labiryntów i Źródeł	Paproty	Malechowo	sławieński	157
6	Wioska Dobrej Energii	Brzózki	Nowe Warpno	policki	161

Źródło: Opracowanie własne.

¹² Podgórk – Wioska Bajek i Rowerów; www.wioskitematyczne.org.pl (21.02.2012)

Innym ciekawym przykładem wsi tematycznej jest miejscowość Sierakowo Sławieńskie – wieś o dość dużym rozdrobnieniu agrarnym. Z uwagi na fakt, że po 1945 roku nastąpiła wymiana mieszkańców tzn. ludność niemiecka została wysiedlona, a na ich miejsce przybyli obywatele z Polski centralnej i Kresów Wschodnich przesiedleni przymusowo w ramach akcji Wisła, co pozbawiło ich korzeni historycznych i własnej tradycji, a to z kolei spowodowało, że kapitał społeczny i kulturowy był tam raczej słaby. Położenie na peryferiach gminy i regionu doprowadziło do pewnej izolacji i odseparowania się od otaczających miejscowości. Stąd też charakterystyczne stało się zatrważająco wysokie bezrobocie, leżące odlegiem połącze ziemi, co jest ewidentnym dowodem na to, że społeczność zagrożona w marazmie i stagnacji zdążyła przyzwyczaić się do życia na bardzo niskim poziomie. Pomimo wszystkich przeciwności losu znalazły się osoby, które właśnie tam, w miejscu zdawałoby się o tak niedogodnych warunkach, potrafiły zrealizować pewien pomysł na rozwój wsi, tworząc „Wioskę Hobbitów”. W projekt ten zaangażowała się prawie jedna piąta mieszkańców Sierakowa. Specjalizacja miejscowości opiera się na tematyce związanej z twórczością J.R.R. Tolkiena. Wioskę Hobbitów w Sierakowie Sławieńskim tworzą dwa wzajemnie uzupełniające się elementy – ludzie oraz infrastruktura. Ludzie to głównie członkowie Stowarzyszenia Hobbiton, którzy organizują Jarmarki Hobbitów oraz przyjmują w Hobbitonie zorganizowane grupy. Na co dzień żyją swoim życiem, ale od czasu do czasu zamieniają się w hobbitów, elfów czy krasnoludów, by zabrać gości w magiczny świat przygód, gier i zabaw. Infrastruktura to przede wszystkim plac, na którym stoją główne zabudowania Wioski Hobbitów (m.in. Domek Hobbita, Wieża Elfów, Kuźnia Krasnoludów).

We wsi jedynym miejscem, gdzie odbywały się spotkania mieszkańców była szkoła. Obecnie placówka została całkowicie przekazana na rzecz stowarzyszenia i utworzono tam 40 miejsc noclegowych dla grup zorganizowanych, które coraz częściej tam przybywają¹³. Zbudowano obiekty z pali drewnianych, dbając o odpowiednie detale charakterystyczne dla scenerii z powieści np.: wieże, chaty lepiące z gliny, labirynt. Powstały ścieżki tematyczne z zaplanowanymi przystankami dotyczącymi „Władcy Pierścieni”. Funkcjonuje tzw. „szkoła w wiejskiej zagrodzie”, która daje możliwość czynnego uczestniczenia w zajęciach takich jak ubijanie masła czy chów zwierząt gospodarskich przybliżając uczestnikom realia życia na wsi. Wśród odwiedzających przeważają dzieci i młodzież szkolna, która chętnie rozwija swój potencjał kreatywności, w trakcie różnorodnych gier fabularnych, warsztatów artystycznych oraz spektakli organizowanych w lesie i okolicy. Miasteczka i wsie książek leżą najczęściej na peryferyjnych obszarach wiejskich. Książki są dla nich sposobem na stworzenie alternatywnych źródeł dochodu. Od wielu lat w Sierakowie prowadzone są Letnie Akademie Liderów Wiejskich. Ponadto, przyjmowane są wizyty studyjne z innych wsi, zarówno z terenu Polski, jak i z zagranicy. Rokrocznie wieś odwiedza około 15 tysięcy osób. Dzięki utworze-

¹³ Dane uzyskane z wywiadu z Violetą Podgórzeńską, Prezesem Stowarzyszenia „Hobbiton”

niu wioski tematycznej wzrosła samorządność mieszkańców Sierakowa Sławieńskiego. Charakterystyczne jest to, że Sierakowo Sławieńskie wybrało całkiem inną i innowacyjną drogę promocji wsi finansowanej w ramach Programu Odnowy Wsi. Należy zauważyć, że pieniądze nie odegrały w tym przypadku głównej i wiążącej roli, gdyż o sukcesie zdecydowali tutejsi mieszkańcy, którzy znaleźli pomysł na swoją miejscowość i przy stosunkowo niewielkich nakładach finansowych potrafili skutecznie realizować swoje plany i postanowienia realnie zmieniając sytuację ekonomiczną wsi. Wysiłki mieszkańców zostały docenione, gdyż we wrześniu 2006 roku „Wioska Hobbistów” została nagrodzona w europejskim konkursie „Europejska Nagroda Odnowy Wsi”, zorganizowanym przez Europejską Wspólnotę Roboczą. Komisja składająca się z przedstawicieli rządów krajów unijnych, naukowców i ekspertów z tej dziedziny przyznała wyróżnienie w kategorii osobliwych dokonań i sukcesów¹⁴. W 2008 roku wieś wyróżniono także w konkursie Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego w kategorii „Produkt Turystyczny”.

Wsią tematyczną w województwie zachodniopomorskim o dość ciekawej specjalizacji jest Iwęcino – „Wioska Końca Świata”. W miejscowości, podobnie jak w innych wsiach tego regionu, nastąpiła wymiana ludności, co spowodowało, że elementy kultur regionalnych przetrwały tylko w niektórych rodzinach, ponieważ z biegiem lat nastąpiła unifikacja kultur lokalnych z ogólną. Inspiracją do powstania takiego pomysłu na tworzenie produktu wsi jest kościół zbudowany przez zakon Cystersów w XIV wieku. W kościele znajduje się polichromia z 1697 roku przedstawiająca „Sąd Ostateczny”, z którym związana jest zasadniczo specjalizacja wsi. Mieszkańcy prowadzą w świątyni zajęcia dotyczące astronomii i czasu, historii świata rolniczego oraz zajęcia artystyczne z wykorzystaniem słomy i siana. Wieś Iwęcino została także zinterpretowana jako Wieś Końca Świata poprzez umieszczenie w niej tablic zawierających wiersze i cytaty odnoszące się do końca świata¹⁵. Mieszkańcy dostrzegli możliwość innego wykorzystania obiektów porolniczych, zmieniając pogląd na temat działalności gospodarczej nabierają chęci do zdobywania wiedzy, czego doskonałym przykładem jest powstanie gospodarstwa edukacyjnego specjalizującego się w fizyce i astronomii, gdzie zajęcia odbywają się w opuszczonych stodołach, oborach.

Wsią tematyczną o równie oryginalnym profilu działalności są Paproty, miejscowość licząca niewiele ponad 150 osób. Po drugiej wojnie podobnie jak w innych wsiach w regionie nastąpiła wymiana ludności, co w znacznym stopniu przyczyniło do zatracenia tożsamości kulturowej. Wieś charakteryzuje się skromnym ubogim budownictwem, przez co domy i budynki gospodarcze wykonane są techniką ryglową, nie ma kościoła, szkoły, a jedynym miejscem, w którym spotykali się mieszkańcy była świetlica. Szukając pomysłu na miejscowość zwracano uwagę na zasoby charakteryzujące tylko Paproty, nie powtarzające się nigdzie indziej. Pomysł mieszkańców polegał na wykorzystaniu złóż torfu i pradoliny rzeki Gra-

¹⁴ Sierakowo – Wioska Hobbistów; www.wioskitematyczne.org.pl (21.02.2012).

¹⁵ Iwęcino – Wioska Końca Świata; www.wioskitematyczne.org.pl (11.04.2012).

bowej do utworzenia kompleksu wierzbowych labiryntów. Oferta edukacyjna miejscowości, to ćwiczenia terenowe na łąkach, torfowiskach, a także zajęcia w laboratorium, gdzie swobodnie można zbadać torf i jego wiek. We wsi powstaje także galeria żywych rzeźb z wierzby oraz Salicarium (zbiór odmian wierzby). W miejscowości coraz prężniej rozwijają się warsztaty wikliniarskie, w których uczestniczą studenci kierunków plastycznych z południowej Polski i Ukrainy. Z uwagi na coraz większe zainteresowanie wierzbą jako materiałem energetycznym, skłaniają mieszkańców do utworzenia Centrum Edukacji Wierzbowej¹⁶. Specjalizacja wsi wywodzi się zatem z labiryntowego ukształtowania jej przestrzeni, co pokazuje jednoznacznie, że kapitał przyrodniczy stanowi podstawę, aby wieś mogła wyróżniać się czymś szczególnym.

Dąbrowa – Wioska Zdrowego Życia, to jedna z pięciu wsi tematycznych, które powstały w ramach projektu EQUAL w województwie zachodniopomorskim. Specjalizacja wioski opiera się na promocji zdrowego trybu życia, zgodnego z naturą (zielarstwo, aktywność fizyczna). W ramach projektu wioski tematycznej, mieszkańcy wsi przygotowują m.in. zajęcia edukacyjne oraz terapeutyczne, ścieżki zdrowia, piramidę zdrowia itp. We wsi powstały m.in. dwie ścieżki edukacyjne, w ramach których prowadzone są zajęcia z tradycyjnego wypieku chleba, rozpoznawania ziół leczniczych, można odbyć spacer ścieżką przyrodniczą¹⁷.

Ciekawa specjalizacja powstała również w miejscowości Borkowo w gminie Malechowo. Osiedle popegeerowskie zmagające się z bardzo odczuwalnymi skutkami transformacji, pogrążone w bezrobociu znalazło swoją mocną stronę. Okazał się nią grobowiec megalityczny, a dokonało się to za pomocą stowarzyszenia „Mała Ojczyzna”, jego członkowie na nowo odkryli wartość wielkich kamieni leżących w lesie, nieopodal wioski. Stąd wzięła się oryginalna nazwa miejscowości „Wioska neolityczna”. W pracach związanych ze specjalizacją wsi zatrudnienie znajduje około 60 osób. Oprócz tego jest możliwość uczestnictwa dzieci z pobliskiej szkoły w Lejkowie w żywych lekcjach historii. Część funduszy potrzebnych na stałą rozbudowę repliki osady z okresu neolitu pochodziła z nagrody Fundacji Kultury, za zdobycie trzeciego miejsca w konkursie „Małe ojczyzny – tradycja dla przyszłości”. Na terenie osady organizowane są festyny, które są okazją do zarobków dla mieszkańców, którzy sprzedają pamiątki, w postaci repliki ceramiki i narzędzi z epoki neolitu coraz częściej przybywającym turystom. Oprócz tego prywatną inicjatywę wykazuje Adam Baryl, który tworzy replikę osady wczesnośredniowiecznej na ponad 2 hektarach swojego pola. Zdaniem W. Idziaka aktywna działalność mieszkańców jest pozytywnym przykładem utworzenia ośrodka służącego krzewieniu kultury i wiedzy¹⁸. Stowarzyszenie Obrony Praw Bezrobotnych z Postomina, w powiecie sławieńskim, woj. zachodniopomorskie oraz Gimnazjum i Szkoła Podstawowa w Postominie, zaczęły pracować nad projektem utworzenia wioski wiatru. Przykłady z miejscowości turystycznych nad

¹⁶ Paproty – Wioska Labiryntów i Źródeł; www.wioskitematyczne.org.pl (2.05.2012).

¹⁷ Dąbrowa – Wioska Zdrowego Życia; www.wioskitematyczne.org.pl (2.05.2012).

¹⁸ W. Idziak, *O odnowie wsi*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa, 2004, s. 47.

Morzem Północnym pokazują, że na wietrze można zarobić na wiele sposobów, choćby przez urządzenie zawodów i festiwalu latawców oraz ich produkcję. Na początek planuje się w Postominie założenie muzeum wiatru i przygotowanie „wiatrowych” tras turystycznych¹⁹.

Wioski tematyczne utworzone na terenie województwa pomorskiego, to wsie popegeerowskie. W Karwnie wysokie bezrobocie oraz duża odległość od większych aglomeracji miejskich przyczyniła się do powstania wielu problemów społecznych. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej widząc potrzebę zmiany sytuacji w środowisku społeczności wsi, skierował do mieszkańców „Program Aktywności Lokalnej”, którego celem było stworzenie wioski tematycznej. W 2008 roku rozpoczęła się realizacja projektu „Teraz Człowiek”, który uzyskał dofinansowanie z programu „Kapitał Ludzki”, w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Projekt zakłada pracę ze wszystkimi mieszkańcami i tworzenie społeczności uczącej się, obejmującej miejscowych i grupy przyjezdnych. Jego celem jest wspólne wypracowanie wizji wsi i zrównoważonego rozwoju lokalnego, które stworzą nowe możliwości pracy²⁰. W Karwnie powstał już zespół samby i odkrywane są talenty mieszkańców do uczenia tańca i sztuk cyrkowych. Uczestnicząca w projekcie młodzież zyskuje nowe pozytywne wzorce i umiejętności, które może zaprezentować na zewnątrz. W programie wioski tematycznej Kraina Fantazji, funkcjonują imprezy stałe (Fantazjada, Mikołajki z fantazją), gry i zabawy (Budowanie miast, Tor kapslowy, Gra bajkowa, Generator fantazji) oraz warsztaty (Bębniarski, Kuglarskie, Samba, Umilajki)²¹. Zmiany jakie zaszły w Karwnie dotyczą przede wszystkim sposobu myślenia mieszkańców, a dopiero w dalszej kolejności przekładają się na zmiany w infrastrukturze wsi. Priorytetem jest rozbudzenie kreatywności i chęci uczenia się oraz działania mieszkańców, które mogą w przyszłości pokierować ich ku dokonaniu zmian w zabudowie wsi.

Gogolewko – „Słonecznikowa wieś” utworzona została w 2004 roku, jako inicjatywa członków Fundacji Kaszubskie Słoneczniki. Mieszkańcy zapragnęli odnowić swoją wieś, zachować i wypromować jej dziedzictwo oraz zintegrować mieszkańców. Miejscowość wyróżnia od innych bogactwo przyrody, zachowanej w nienaruszonym stanie, lasy pełne runa leśnego, użytki ekologiczne oraz ludzie reprezentujący kilka narodowości (Ukraińcy, Niemcy, Polacy), które cechuje odrębność kulturowa. Motywem przewodnim, tematem wsi jest słonecznik, symbolizujący optymizm i inspirację do podejmowania wyzwań. Każdego roku mieszkańcy wspólnie sieją słoneczniki w przydomowych ogródkach i poletkach. Na domach znajdują się tabliczki numeryczne z motywem słonecznika, na krańcach wsi straż pełnią ogromne słoneczniki wykonane z metalu. Słoneczniki wymalowane są także na elewacjach budynków i na płotach, które powstały podczas „Jarmarku Słonecznikowego” – cyklicznej imprezy corocznie odbywającej się w ostatnią niedzielę sierpnia. W świetlicy wiejskiej znajduje się niewielkie muzeum z ekspozycją

¹⁹ <http://www.witrynawiejska.org.pl> (10.05.2012).

²⁰ P. Bielski, *Karwno – w stronę wsi uczącej się*, „Zrównoważony rozwój – Zastosowania”, nr 2, Łódź, 2011, s. 39.

²¹ <http://www.wf.czarna-dabrowka.com.pl> (19.05.2012).

natami, które mieszkańcy wsi wyszukali sami. Na ścianach wiszą ich portrety wykonane w ramach jednego z projektów, który realizowali. Organizowane są tutaj spotkania wiejskie, warsztaty dla dzieci i dorosłych, pomoc w nauce, uroczystości rodzinne. Wieś ma swoją ścieżkę przyrodniczo–historyczną „Słonecznikowy trakt” oraz swoje lokalne produkty zwane „Smakiem Gogolewka” (przetwory z owoców i warzyw, miody, suszone grzyby, torby lniane, drewniane podstawki)²².

Wszelkie pomysły na poprawę sytuacji ekonomicznej miejscowości wiejskich polegały na uprzemysłowieniu terenów wiejskich, co niestety wymagało bardzo dużych nakładów finansowych, a ściągnięcie na wieś inwestora jest bardzo trudne, a czasem nawet niemożliwe. Tymczasem, zwiększający się odsetek liczby wsi tematycznych świadczy o tym, że społeczeństwo wiejskie przestaje się izolować, ludzie sami biorą sprawy w swoje ręce. Starają się wychodzić naprzeciw ciągle zmieniającej się rzeczywistości oraz zaczynają szukać dochodów związanych z usługami a nie z rolnictwem. Jednak dość znaczną barierą na drodze do nowej gospodarki jest mentalność niektórych mieszkańców, gdyż kroki podejmowane w kierunku specjalizacji wsi są dla nich śmieszne i wcale nie przyczyniają się do poprawy ekonomicznej regionu. Innym problem jest postawa władz, które nie zawsze są chętne finansować idee mieszkańców, a to z tego względu że, jeżeli projekt zostanie dofinansowany z Programu Odnowy Wsi, to jednak część środków musi być sfinansowana z budżetów gmin, co często jest problemem hamującym aktywizację mieszkańców. Z uwagi na fakt, że problem wyludniania się wsi i pewniej marginalizacji społecznej samych mieszkańców został zauważony na dość wczesnym etapie, władze samorządowe zaczęły aktywnie pozyskiwać środki finansowe z Europejskiego Funduszu Społecznego. Cały projekt skierowany był głównie do ludzi po 45 roku życia pozostających długotrwale bezrobotnymi. Pozyskane pieniądze mają zapobiec przede wszystkim wykluczeniu społecznemu oraz aktywizacji mieszkańców poprzez zaangażowanie w różne projekty²³.

Podsumowanie

Rozwój nowej gospodarki stawia obszary wiejskie, nie licząc przypadków wyjątkowych, w trudnej sytuacji. Na znaczeniu tracą dotychczasowe czynniki rozwoju wsi związane z rolnictwem i pośrednio z przemysłem. Przychodzi czas szukania i wdrażania na wsi zawodów i zajęć związanych z gospodarką wiedzy, doznań i twórczości. Nie oznacza to rezygnacji z rolnictwa, powinno ono nadal pozostawać ważnym zajęciem mieszkańców wsi. Możliwe to będzie jednak wtedy, gdy zobaczy się rolnictwo w nowych ramach, w powiązaniu z dodatkową działalnością lokującą się w nowej gospodarce. O tych nowych szansach uzupełnienia i wzmoc-

²² http://www.zielonesercepomorza.pl/kulturowo/ciekawe_miejsca/slonecznikowa_wies.html (14.05.2012).

²³ G. Czapiewska, *Wpływ środków Unii Europejskiej na pobudzenie inicjatyw społeczności wiejskich obszarów peryferyjnych województwa zachodniopomorskiego* [w:] *Wiejskie obszary peryferyjne – uwarunkowania i czynniki aktywizacji*, M. Wesołowska (red.), Studia Obszarów Wiejskich, t. XXVI, Warszawa, 2011, s. 245.

nienia rolnictwa, szczególnie rolnictwa ekologicznego świadczy rozwój gospodarstw edukacyjnych, rozrywkowych, artystycznych i terapeutycznych²⁴.

Wraz z rozwojem świata, zmienia się również wieś. Docierają tutaj współczesne problemy: globalizacja, zmniejszanie się udziału rolnictwa w gospodarce, bezrobocie i emigracja zarobkowa. Na wsiach położonych dalej od miasta, ubywa ludzi i chęci do wspólnych działań. Obecnie nie wystarczają już dawne sposoby mobilizowania i aktywizowania ludzi, a należy szukać nowych pomysłów np. zakładając wioski tematyczne. Wieś z niespotykanym motywem przewodnim to doskonały sposób nie tylko na integrację mieszkańców, ale także na biznes. Badane wioski tematyczne charakteryzuje unikalny, a zarazem nowatorski pomysł ożywienia przedsiębiorczości. Fenomen „wiosek tematycznych” tkwi w zmianie postawy rywalizacji na postawę współpracy.

Miejscowości, które wdrażają wyraźną wizję rozwoju radzą sobie lepiej pod względem społecznym i gospodarczym. Temat rozwojowy wsi oddziałuje wewnętrznie (na samą wieś) i zewnętrznie (na jej otoczenie). Wieś staje się bardziej atrakcyjna dla osób i firm szukających miejsc do osiedlenia się i inwestowania. Na bazie specjalizacji rozwijają się regionalne centra kompetencji, wzmacnia się oferta turystyczna, a także rośnie ilość miejsc pracy.

Rzeczywistość prezentowanych obszarów wiejskich Pomorza, a także poprawa ich konkurencyjności, jako miejsca zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej, nie jest możliwa bez bezpośredniego i szerokiego udziału społeczności lokalnych.

Aktywizacja gospodarcza wsi zależy w głównej mierze od ludzi zamieszkujących dany obszar. Ich przedsiębiorczość, pomysłowość, umiejętność samoorganizacji i współpracy w grupie jest fundamentem każdego przedsięwzięcia mającego na celu rozwój gospodarczy. Dlatego też wskazując kierunki aktywizacji obszarów wiejskich, należy mieć stale na względzie czynnik ludzki, bez którego żaden najciekawszy nawet pomysł nie zostanie zrealizowany²⁵.

Bibliografia:

1. Bański J., *Geografia polskiej wsi*, PWE, Warszawa, 2006.
2. Bielski P., *Karwno – w stronę wsi uczącej się*, „Zrównoważony rozwój – Zastosowania”, nr 2, Łódź, 2011.
3. Czapiewska G., *Wpływ środków Unii Europejskiej na pobudzenie inicjatyw społeczności wiejskich obszarów peryferyjnych województwa zachodniopomorskiego* [w:] M. Wesołowska (red.), *Wiejskie obszary peryferyjne – uwarunkowania i czynniki aktywizacji*, Studia Obszarów Wiejskich, t. XXVI, Warszawa 2011.

²⁴ K. Gralak, *Farming For Health, jako innowacyjny kierunek wzmacniania konkurencyjności gospodarstw rolniczych*, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe, tom X, zeszyt 3, Lublin, 2008, s. 192–196; W. Idziak, *Zarządzanie przestrzenią wsi przez do-dawanie jej wartości*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 12, Sosnowiec, 2009, s. 200.

²⁵ J. Bański 2006, *Geografia polskiej wsi*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa., s. 202.

4. Duczkowska-Małysz K., *Obszary wiejskie - przestrzeń problemów czy cywilizacyjna szansa Europy?* [w:] M. Kłodziński, M. Błąd, R. Wilczyński (red.), *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, IRWiR PAN, Warszawa 2007.
5. Gralak K., *Farming For Health, jako innowacyjny kierunek wzmacniania konkurencyjności gospodarstw rolniczych*, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe, tom X, zeszyt 3, Lublin 2008.
6. Idziak W., *O odnowie wsi*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2004.
7. Idziak W., *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*, Alta Press, Koszalin 2008.
8. Idziak W., *Zarządzanie przestrzenią wsi przez dodawanie jej wartości*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 12, Sosnowiec 2009.
9. Idziak W., *Idea wiosek tematycznych* [w:] *Miejscowość tematyczna. Pomysł na lokalną aktywność i pracę*, 2011; <http://www.eswip.pl/media/file/Publikacje/Miejscowosc-tematyczna-PNLAIp-2011.pdf>.
10. Jesionowska-Zawadzka R., *Kreatywny region w praktyce. Wioski tematyczne na obszarze działania fundacji „PRYM”*, Regionalny Kongres Kultury w Łodzi, 2011; http://www.kongres-kultury.pl/debata/teksty/ar..._na_obszarze_dzialania_fundacji_prym.html
11. Lebek-Obrycka A., Woźna M., *Miejscowości tematyczne. Rewolucja na obszarach wiejskich*. [w:] *Miejscowość tematyczna. Pomysł na lokalną aktywność i pracę*, 2011; <http://www.eswip.pl/media/file/Publikacje/Miejscowosc-tematyczna-PNLAIp-2011.pdf>
12. http://www.dorf-stadterneuerung.at/downloads/Studie_Themendoerfer_Brunnmayr.doc
13. http://pl.wikipedia.org/wiki/wioski_tematyczne
14. <http://www.wioskitematyczne.org.pl>
15. <http://www.wf.czarna-dabrowka.com.pl>
16. http://www.tvp.info/informacje/agro-info/boom_na_wsie_tematyczne/5508436
17. http://www.zielonesercepomorza.pl/kulturowo/ciekawe_miejsca/slonecznikowa_wies.html

Abstrakt

Aktywizacja gospodarcza wsi zależy w głównej mierze od ludzi zamieszkujących dany obszar. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich nie jest możliwy bez bezpośredniego i szerokiego udziału mieszkańców wsi.

W artykule, na przykładzie regionu Pomorza (województwa pomorskiego i zachodniopomorskiego), zaprezentowano możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego wsi dzięki określeniu, a następnie kultywowaniu ich specjalizacji. Wioska tematyczna to sposób na lokalną aktywność i pracę, a jednocześnie jest drogą do ożywienia gospodarki wiejskiej. Funkcjonujące dotychczas na badanym terenie wioski tematyczne, w większości dotyczą wsi popegeerowskich, które przez lata zmagaly się z trudnościami społecznymi oraz ekonomicznymi.

Thematic villages as a way of economic and social activation in the region

The economic activation of rural areas depends largely on the people inhabiting the area. The sustainable development of rural areas is not possible without wide and direct participation of the inhabitants.

The article presents the region of Pomerania (Pomorskie and Zachodniopomorskie Voivodships), as an example of creating the possibilities of socio-economic development of villages through identifying and cultivating their fields of specialization. The thematic village is a means to boost local activity and employment, and accordingly, to revitalize the rural economy. The thematic villages which so far have been operating in the area within the scope of this study include mostly the former state-run collective farms (*Polskie Gospodarstwa Rolne*), which for years had to cope with social and economic difficulties.

PhD Gabriela Czapiewska, assistant professor, Pomorska Academy in Słupsk.